МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

БЕРЛАДИН ОЛЬГА БОГДАНІВНА

УДК 373.3(477-22)(091)“195/201”

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ В УКРАЇНІ
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луцьк – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі педагогіки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Пріма Раїса Миколаївна,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, завідувач кафедри теорії і методики природничо-математичних дисциплін початкової освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Біда Олена Анатоліївна,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, професор кафедри початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Ярощук Лілія Григорівна,
Бердянський державний педагогічний університет, доцент кафедри педагогіки.

Захист дисертації відбудеться 26 квітня 2018 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.04 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (вул. Винниченка, 30, Луцьк, 43021).

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою : вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43021.

Автореферат розіслано 26 березня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат педагогічних наук, доцент 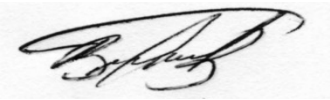 В. В. Захожий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. В умовах модернізації системи освіти України і різних типів закладів загальної освіти триває процес осмислення сутнісних особливостей функціонування початкових шкіл сільської місцевості та розроблення оптимальних шляхів їхнього подальшого розвитку. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року утверджує позицію держави щодо створення єдиного Європейського освітнього простору. Початкова ланка загальної освіти сільської місцевості, яка завжди була і залишається фундаментом системи національної освіти, не може відставати від повсякденних змін, що відбуваються в освітньому просторі України та світу, і водночас не може розвиватися за аналогією до міської школи. На її діяльність впливають територіально-географічні, економічні, демографічні, соціокультурні та педагогічні чинники. Необхідність змін у підходах до розвитку початкової школи сільської місцевості визначено у низці нормативно-правових документів: у Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про загальну середню освіту» (зі змінами 2017 р.), Концепції загальної середньої освіти (2001 р.), Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. (2002 р.), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2013 р.), Державному стандарті початкової загальної освіти (2011 р.), Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» (2016 р.) та інших.

У «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» оптимізацію мережі загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема проблему збереження шкіл, особливо в сільській місцевості, визначено як пріоритетне завдання розвитку освіти. «Адже школа у більшості випадків є єдиним освітнім закладом на селі, а відтак, не має конкурентів на ринку освітніх послуг і, по суті, є єдиним гарантом права дитини на освіту та певним чином її соціальний захист. Проблема полягає не лише в конституційному праві дитини на освіту, розвитку людського потенціалу. Йдеться про загрозу існуванню сотень населених пунктів. Фактично – це питання національної безпеки» [с. 50].[1]

З огляду на зазначене вище, проблема якості освіти у початковій школі сільської місцевості є національним пріоритетом. Соціально-економічні проблеми, демографічна ситуація, суспільно-політична нестабільність, військова агресія на Сході нашої держави та інші чинники негативно впливають на освітню галузь, особливо у сільській місцевості.

Актуальність порушеної проблеми зумовлена необхідністю державницького виваженого підходу до її функціонування, розвитку, забезпечення рівного доступу до якісної освіти для школярів сільської місцевості на тлі національної культури з опертям на загальнолюдські цінності та особливості розвитку початкової школи сільської місцевості в контексті єдиної державної освітньої політики. Розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням змін у всіх сферах суспільного життя вимагає критичного осмислення історичного досвіду розвитку

---

1 Національна доповідь про стан та перспективи розвитку освіти в Україні / Національна академія пед. наук; авт. В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), В. М. Мадзігон (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови); за заг. ред. В. Г. Кременя. 2-ге вид. Київ: Пед. думка, 2011. 304 с.

такого типу початкових шкіл, узагальнення та творчого його використання. Об'єктивний історико-педагогічний аналіз цього досвіду розширить можливості визначення перспектив модернізації початкової школи сільської місцевості в руслі єдиного освітнього простору.

Вивчення та аналіз наукових джерел із проблеми розвитку таких навчальних закладів засвідчує, що накопичені наукові дослідження можуть слугувати основою для висвітлення різних аспектів зазначеної проблеми. Історико-педагогічну ретроспективу функціонування школи сільської місцевості досліджували Ю. Багно, С. Бричок, Д. Демчиля, Г. Іванюк, В. Кравець, Г. Лемко, Г. Черненко, Г. Щука та ін. Проблемі підготовки вчителів до роботи в умовах початкової школи сільської місцевості присвячені дослідження О. Біди, В. Кузя, А. Кузьмінського, З. Онишківа, Л. Прокопенко, Л. Присяжнюк, О. Побірченко, Р. Пріми, О. Савченко та ін. Для обґрунтування теоретичних основ розвитку досліджуваного типу шкіл важливе значення мають наукові напрацювання вітчизняних учених, у яких розглядається вдосконалення освітнього процесу (О. Біда, О. Коберник, З. Онишків, Н. Присяжнюк, Г. Трішневська та ін.); функціонування різних типів початкових шкіл сільської місцевості (В. Кузь, Н. Манжелій, Л. Федорович, В. Ферштей та ін.), управлінські питання діяльності школи сільської місцевості (І. Осадчий, В. Мелешко та ін.).

Історіографія досліджень із проблем початкових шкіл сільської місцевості дає підстави стверджувати, що попри значний пласт наукових праць із окремих аспектів діяльності закладів загальної середньої освіти І ступеня сільської місцевості в окреслених хронологічних межах, розвиток цих навчальних закладів у другій половині XX – початку XXI століття як окрема наукова проблема не досліджувалася. Проведений аналіз наукових джерел підтверджує, що висвітлені аспекти досліджуваної проблеми, безумовно, збагатили уявлення про початкову школу сільської місцевості як освітній феномен. Проте дотепер відсутні праці узагальненого характеру, де б системно досліджувалися проблеми розвитку початкових шкіл сільської місцевості окресленого хронологічного періоду.

Аналіз теорії та практики функціонування і розвитку початкових шкіл сільської місцевості, доцільність їхнього дослідження зумовлено низкою суперечностей, що посилюють актуальність проблеми, зокрема між:

− значним науковим напрацюванням з окремих напрямів діяльності початкової школи сільської місцевості та відсутністю системних історико-педагогічних досліджень із проблем розвитку цих навчальних закладів упродовж заявленого історичного періоду;

− об'єктивною потребою у визначенні тенденцій розвитку вітчизняних загальноосвітніх шкіл І ступеня сільської місцевості та недостатнім вивченням і узагальненням конструктивного історико-педагогічного досвіду, персоніфікованих ідей, можливості їхньої трансформації в сучасних умовах;

− необхідністю модернізації розвитку початкових шкіл сільської місцевості й фахової підготовки вчителя та недостатньою розробленістю цієї проблеми на науково-теоретичному та технологічному рівнях.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена також потребою розширення на теоретичному рівні історико-педагогічних знань про особливості

та проблеми функціонування початкових шкіл сільської місцевості України в хронологічних межах другої половини ХХ – початку ХХІ століття, встановлення періодизації зазначеного феномену, з'ясування тенденцій розвитку, внеску новаторської педагогіки, творчого застосування продуктивних педагогічних ідей в їхню розбудову та модернізацію.

Таким чином, недостатня розробленість означеної проблеми, наявність визначених суперечностей та наукова і практична потреба їхнього розв'язання зумовили вибір дисертаційного дослідження **«Тенденції розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації виконана в контексті досліджень Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та є складовою комплексної теми «Реалізація філософії людиноцентризму в сучасній національній освіті» (номер державної реєстрації 0113U002224) і затверджена вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 9 від 25.03.2010 року).

Мета дослідження полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні тенденцій розвитку початкової школи сільської місцевості в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як соціокультурного феномену, детермінованого змінами освітніх парадигм, виявленні перспективних ідей модернізації крізь призму їхнього сучасного стану та подальшого розвитку.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Розкрити генезу, сутність, історіографію, джерельну базу дослідження; роль і місце початкової школи в соціальній інфраструктурі села; уточнити і конкретизувати понятійно-категоріальний апарат.
2. Визначити та схарактеризувати основні періоди й тенденції розвитку початкової школи сільської місцевості в Україні впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століть, обґрунтувати модель її історико-педагогічного розвитку.
3. Узагальнити конструктивний історико-педагогічний досвід і персоніфіковані ідеї та розкрити можливості їхньої трансформації в умовах реформування сучасних закладів загальної середньої освіти І ступеня сільської місцевості в Україні.
4. Окреслити перспективи ефективного моделювання й провідні тенденції подальшого розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні, механізми модернізації фахової підготовки та професійного розвитку вчителя в сучасних умовах розбудови системи освіти України.

Об'єкт дослідження – початкова школа сільської місцевості в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).

Предмет дослідження – тенденції розвитку початкової школи сільської місцевості України в контексті соціально-економічної та демографічної зумовленості, сучасних модернізаційних процесів (в окреслених хронологічних межах).

Хронологічні межі дисертаційного дослідження обґрунтовано предметом наукового пошуку і наукового пізнання та охоплюють другу половину ХХ – початок ХХІ століття.

Визначення *нижньої межі* дослідження (50-ті роки ХХ століття) пов'язане з провідною роллю початкової школи сільської місцевості у структурі закладів

загальної середньої освіти сільської місцевості (школи І ступеня займали 53,4 %); утвердженням соціально-економічних потреб суспільства щодо наближення сільської школи до сільськогосподарського виробництва, що відображено в Законі УРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959 р.).

Верхню межу дослідження окреслено початком XXI ст. (2015 р.): прийняттям Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року, Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 911–УШ від 24 грудня 2015 р., розгляду урядом питання щодо створення опорних шкіл (28 грудня 2015 р.), якими передбачено реструктуризацію мережі через перетворення загальноосвітніх закладів І ступеня сільської місцевості з малим контингентом учнів на філії; урізноманітнення моделей організації освіти, створення освітніх округів, домашніх шкіл типу «школа – родина»; удосконалення мережі навчально-виховних комплексів «дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад; продовження оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять філософські концепції сучасної освіти (В. Андрущенко, А. Бойко, В. Вернадський, Г. Васянович, С. Гончаренко, В. Кремень, В. Лутай та ін.); ідеї методології історико-педагогічного дослідження (Н. Гупан, Я. Кодлюк, В. Сластьонін, О. Сухомлинська та ін.); порівняльно-педагогічних досліджень (М. Лещенко, А. Сбруєва та ін.); теорії організації освіти на засадах особистісно орієнтованого (Ш. Амонашвілі, І. Бех, Л. Виготський, С. Максименко, І. Якиманська), середовищного (О. Дубасенюк, О. Захаренко, Л. Новикова, В. Ястребова), культурологічного (Г. Васянович, І. Зязюн) підходів; особливостей розвитку й саморозвитку особистості учня (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін), організації педагогічного процесу та проектування освітнього простору в початковій школі (В. Бондар, М. Вашуленко, І. Волощук, О. Савченко, Л. Хомич, А. Цимбалару та ін.), гуманізації та гуманітаризації освітнього середовища (С. Гончаренко, Ю. Мальований, В. Сухомлинський) та ін.

Для вирішення визначених завдань на різних етапах наукового пошуку, відповідно до специфіки предмета дослідження, використано комплекс таких теоретичних **методів**: *загальнонаукові* – бібліографічний (вивчення, систематизація наукової літератури, архівних матеріалів для виявлення організаційних аспектів та процесуально-змістових складових окресленої проблеми); конкретно-наукові – історико-педагогічний аналіз, синтез, узагальнення (для розроблення періодизації розвитку початкової школи сільської місцевості в хронологічних межах дослідження, виявлення особливостей змістово-методичного, матеріально-технічного, кадрового забезпечення розвитку досліджуваного освітнього закладу; *історико-генетичний* уможливив структурування джерельної бази, аналіз науково-теоретичних засад розвитку початкової школи сільської місцевості та визначення чинників впливу на її розвиток, висвітлення прогресивних педагогічних ідей, що впливали на розвиток досліджуваного феномену; *проблемно-генетичний* дав змогу схарактеризувати розвиток початкової школи сільської місцевості в другій половині XX – початку

XXI ст. як інтегроване історико-педагогічне явище; *конструктивно-генетичний* зумовив розроблення періодизації та виявлення тенденцій і суперечностей розвитку початкової школи сільської місцевості в межах дослідження; *семантико-термінологічний* аналіз уможливив уточнення, конкретизацію основних понять дослідження; *конкретно-історичний* застосовувався з метою аналізу нормативних документів, які визначали розвиток початкової школи сільської місцевості в різні періоди; хронологічний аналіз (для представлення матеріалів у динаміці та часовій послідовності); *метод моделювання*, що дав змогу розробити модель історико-педагогічного розвитку початкової школи сільської місцевості, проаналізувати перспективні моделі розвитку сучасних початкових шкіл сільської місцевості.

Джерельну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правові документи, що регулювали розвиток початкової школи сільської місцевості в Україні в другій половині XX – початку XXI ст., матеріали фондів архівних установ: Центрального державного архіву вищих органів влади і управління (ЦДАВО), Державного обласного архіву Волинської області, а також фонди бібліотек: Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. Сухомлинського, Національної наукової бібліотеки імені В. Вернадського, Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки, Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника. Вибір джерельної бази зумовлений метою та завданнями наукового дослідження, його проблемно-тематичним спрямуванням.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження полягають в тому, що *уперше* зроблено спробу системного історико-педагогічного аналізу тенденцій розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (другої половини XX – початку XXI століття), визначено і схарактеризовано періодизацію, етапи, модель розвитку досліджуваного явища у зазначених хронологічних межах; *розкрито* генезу, сутність, історіографію, джерельну базу дослідження, роль і місце школи в соціальній інфраструктурі села; *узагальнено* конструктивний історико-педагогічний досвід і персоніфіковані ідеї та розкрито можливості їхньої трансформації в умовах реформування сучасних закладів загальної середньої освіти першого ступеня сільської місцевості в Україні; *окреслено* перспективи ефективного моделювання й провідні тенденції подальшого розвитку таких початкових шкіл, механізми модернізації фахової підготовки та професійного розвитку вчителя початкової школи сільської місцевості в сучасних умовах розбудови системи освіти України; *уточнено і конкретизовано* понятійно-термінологічний апарат («початкова школа сільської місцевості», «малокомплектна початкова школа», «малочисельна школа»); у науковий обіг *уведено* статистичні матеріали щодо змін мережі початкових шкіл сільської місцевості, кількості учнів, маловідомі праці, архівні документи, методичну літературу, що ілюструють істотні зміни досліджуваного феномену у визначених хронологічних межах; *набули подальшого розвитку* дослідження офіційного дискурсу освітньої політики України другої половини XX – початку XXI століття щодо тенденцій розвитку початкової школи сільської місцевості у взаємозв’язку соціальних, економічних, культурних і педагогічних чинників.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що воно певною мірою дозволяє заповнити прогалини в історико-педагогічному полі розвитку початкової школи сільської місцевості в Україні другої половини XX – початку XXI століття; за результатами дослідження запропоновано авторський спецкурс «Актуальні проблеми початкової школи сільської місцевості» та обґрунтовано доцільність його впровадження у практику післядипломної педагогічної освіти для підвищення рівня фахової кваліфікації вчителів початкових шкіл сільської місцевості.

Теоретичні положення, історико-педагогічні ідеї досліджуваного періоду, обґрунтовані в дисертації, можуть бути використані у формуванні стратегій розвитку початкових шкіл сільської місцевості, системі педагогічної освіти в процесі написання підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів для вчителів початкових класів; а також у розробці лекційних і проведенні практичних занять із навчальних дисциплін «Історія педагогіки», «Порівняльна педагогіка», «Дидактика», «Теорія виховання», «Методика виховної роботи».

Матеріали дисертаційного дослідження ***впроваджено*** в освітній процес педагогічного інституту Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (акт № 03-28/02/1758 від 13.06.2017 р.); Хмельницького національного університету (довідка № 26 від 14.06.2017 р.); Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (акт № 466 02-13 від 19.06.2017 р.), «Харківської гуманітарно-педагогічної академії» Харківської обласної ради (довідка № 01-13/514/1 від 22.05.2017 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (акт № 06/32 від 14.06.2017 р.).

Апробація основних положень, висновків і результатів дослідження. Тематичні аспекти окресленої проблеми було оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Професійна підготовка вчителів: сучасні тенденції та перспективи розвитку» (Луцьк, 2012); «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, 2017); «Соціально-економічні та гуманітарні аспекти світових інноваційних трансформацій» (Київ – Суми, 2017); «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір» (Луцьк, 2017); «Сучасна вища освіта: реалії, проблеми, перспективи» (Кременчук, 2017); *всеукраїнських* – «Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності» (Тернопіль, 2017); «Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти» (Бердянськ, 2017); «Підготовка конкурентоздатного фахівця початкової освіти в контексті реалізації концепції «Нова українська школа» (Луцьк, 2017).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 17 наукових публікаціях, із яких 9 статей, опублікованих у провідних наукових фахових виданнях України (з них – 7 одноосібних, 2 – у співавторстві), 2 статті – у закордонних наукових періодичних виданнях (1 – у співавторстві), 1 стаття у науково-методичному журналі, 3 тези – у збірниках наукових праць за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій; 1 навчально-методичний посібник (у співавторстві); 1 авторський спецкурс «Актуальні проблеми початкової школи сільської місцевості».

Особистий внесок здобувача в роботах у співавторстві [1; 8; 10; 12] полягає

в науково-теоретичному обґрунтуванні процесу розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як соціокультурного феномену, детермінованого змінами освітніх парадигм, виявлення перспективних ідей їхньої модернізації. Авторові належать постановка та наукова аргументація отриманих результатів.

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (299 найменувань, у т. ч. архівні матеріали), додатків на 70 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 298 сторінок, із яких 198 – основного тексту. Робота містить 2 таблиці і 3 рисунки**.**

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, доцільність її наукової розробки; визначено об’єкт, предмет, мету, завдання й методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення роботи; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дисертації у практику діяльності вищих навчальних закладів.

У першому розділі **«Науково-теоретичні засади розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)** на основі історико-педагогічного аналізу наукових джерел, архівних матеріалів, нормативно-правової бази з’ясовано генезу, сутність, понятійно-термінологічний апарат дослідження, схарактеризовано роль і місце початкової школи сільської місцевості в соціальній інфраструктурі села.

За результатами аналізу науково-теоретичних засад розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) розширено історико-педагогічні уявлення про сутність такого типу шкіл; узагальнено теоретико-практичний досвід; систематизовано науково-педагогічну літературу, історіографічні праці, які увиразнюють загальні підходи до аналізу теорії та практики шкільної освіти, важливі аспекти освітніх проблем, тенденції та суперечності розвитку початкової школи сільської місцевості, оригінальність і самобутність української концепції та моделі загальної освіти, що є важливим і науково вартісним у моделюванні діяльності сучасних початкових шкіл сільської місцевості в контексті розбудови національної системи освіти.

З’ясовано, що генеза початкової школи сільської місцевості пов’язана з багатовіковим шляхом її становлення, тривалим історичним досвідом, критичним опануванням ідей минулого; економічними і просвітницькими реформами 60-х років ХІХ ст.; особливостями сільського способу життя; просвітницькою місією українських громадських діячів, із посиленням уваги до проблем національної освіти, підвалини якої збережені в ментальних особливостях сільської громади, з глибокими реформаторськими перетвореннями в соціально-економічній сфері.

Здійснено історіографічний аналіз проблем розвитку початкової школи сільської місцевості в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття); дослідження О. Біди, Г. Іванюк, В. Кузя, А. Кузьмінського, В. Мелешко, З. Онишківа, Л. Прокопенко, Л. Присяжнюк, О. Савченко, Г. Щуки та ін. уможливили отримання

нових знань і висновків щодо педагогічних явищ, внеску педагогічної теорії в обґрунтування тенденцій і суперечностей, що були характерні для трансформації початкової школи сільської місцевості. Встановлено, що, незважаючи на значний обсяг наукових праць, досліджувана проблема не була предметом комплексного розгляду у визначених хронологічних межах, що зумовило потребу вивчення її науково-теоретичних засад, обґрунтування методології, історіографії та перспектив використання в сучасній початковій школі сільської місцевості.

Проаналізовано основні підходи щодо вибору джерельної бази історико-педагогічного дослідження; проведено міждисциплінарний відбір історіографічних джерел, зумовлений сутнісними особливостями розвитку загальноосвітнього навчального закладу І ступеня сільської місцевості на основі хронологічного і проблемно-тематичного підходів.

За результатами теоретичних пошуків обґрунтовано наукові засади, з'ясовано та уточнено понятійно-категоріальний апарат, а саме: «початкова школа сільської місцевості», «малокомплектна початкова школа», «малочисельна школа», що становлять теоретичний каркас дослідження розвитку початкової школи сільської місцевості. Таку сучасну початкову школу розглянуто як компоненту системи освіти в умовах приведення її у відповідність із потребами соціально-економічного розвитку села та перебудови освітніх стратегій і пріоритетних напрямів її модернізації в Україні, що має свої особливості: наявність тісних зв'язків із соціально-культурним середовищем села; є чинником та продуктом соціально-економічного та культурно-освітнього розвитку, ґрунтується на життєво значущих цінностях і ментальності; виконує соціокультурну, етнокультурну, здоров'язбережувальну, просвітницьку функції.

Досліджено роль початкової школи сільської місцевості в соціальній інфраструктурі села. Закцентовано увагу на необхідності вирішення проблеми сучасного стану такого типу шкіл за допомогою комплексу врегульованих державою заходів соціально-економічного та освітнього характеру, здатних радикально оптимізувати культурно-освітній потенціал, а також за активної участі сільської громади у забезпеченні рівного доступу до якісної освіти, стабільних освітніх і життєвих перспектив для молодого покоління українських громадян.

У другому розділі **«Періодизація розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (друга половина XX – початок XXI століття)»** ретроспективний аналіз історико-педагогічних джерел дозволив окреслити періодизацію педагогічної думки в Україні, вплив соціальних, економічних, демографічних, культурних, педагогічних чинників на розвиток досліджуваного феномену, механізмів державного регулювання розвитку шкільної освіти в сільській місцевості, виокремлення і характеристику періодів та послідовних етапів розвитку початкових шкіл сільської місцевості у другій половині XX – початку XXI століть. З'ясування тенденцій розвитку початкової школи сільської місцевості у визначених хронологічних межах дослідження перебуває у двох площинах і стосується як радянської доби (друга половина XX століття – до 1991-го року), так і становлення системи освіти в незалежній Україні (1991–2015 рр.), що уможливлює виокремлення сукупності показників, які відображають внутрішню логіку поступу початкової школи сільської місцевості цього часового періоду.

У межах І періоду умовно виділено п’ять етапів: перший (1950–1958) – характерологічною ознакою якого була провідна роль початкових шкіл у структурі загальної середньої освіти сільської місцевості (53,4 %). До позитивних тенденцій цього етапу також віднесено післявоєнну відбудову закладів загальної освіти І ступеня сільської місцевості, налагодження навчального процесу, дієву допомогу колгоспів, батьків учнів, сільської громади, керівників шкіл та вчителів, які вишукували додаткові засоби для розвитку школи. У подальших поступах суспільних стратегій держави початкова школа сільської місцевості розглядалася в контексті реформування сільськогосподарського сектора економіки, оскільки знаходилася в прямій залежності від суспільно-політичних явищ і процесів, які в цілому визначали її зміст і функціонування.

Другий етап (1959–1964) – втрата початковою школою своєї функціональної самостійності; зміцнення зв’язків школи зі соціально-культурним середовищем в умовах реформування радянської системи освіти; утвердження мети і завдань розвитку початкової школи сільської місцевості в системі шкільної освіти відповідно до соціально-економічного розвитку села.

Третій етап (1965–1972) пов’язаний із намаганням подолати відставання сільської школи від науково-технічного прогресу відповідно до суспільних завдань розвитку економіки сільського господарства та промисловості. Розвиток мережі початкових шкіл сільської місцевості здійснювався згідно з територіально-адміністративним устроєм та економічними і демографічними чинниками. Зселення «неперспективних» сіл (у зв’язку з укрупненням сільськогосподарських підприємств) позначилося на структурі шкільної мережі, зумовивши закриття малочисельних початкових шкіл.

Характеристиками четвертого етапу (1973–1984) визначено трансформацію сільської школи та пошуки шляхів наближення її до міської, подолання відмінностей між сільською і міською школами в умовах стандартизації змістово-методичного забезпечення, здійснення реструктуризації шкільної мережі відповідно до соціально-економічних планів розвитку країни (закриття малокомплектних шкіл, утворення НВК «школа – сад)».

П’ятий умовно виділений етап (1985–1990) включає здійснення оптимізації шкільної мережі відповідно до соціально-економічних планів розвитку країни, відновлення етнокультурних тенденцій за умов часткової демократизації суспільного життя, розвиток регіональної компоненти змісту освіти, підвищення рівня суспільних і професійних вимог до сільського вчителя.

До основних показників ІІ періоду (1991–2015), що умовно поділений на два етапи (перший – 1991–2002 рр.; другий 2003–2015 рр.), які відображають логіку змін освітньої системи загалом та початкової школи сільської місцевості зокрема, віднесено: зміни освітніх парадигм у контексті політико-економічної моделі суспільства, модернізацію мети і змісту освіти, структури мережі шкіл сільської місцевості, наукових досліджень відповідно до запитів держави щодо розвитку початкової школи сільської місцевості, підготовки вчителя до багатофункціональної професійної діяльності у вказаному типі шкіл.

Перший етап (1991–2002) – розвиток початкової школи сільської місцевості в умовах становлення ринкових відносин, зміна освітніх парадигм, реформування,

модернізація мети, змісту шкільної освіти; врегулювання нормативно-правової бази. Другий етап (2003–2015) – реорганізація типів шкіл, їхніх структур; мораторій на закриття початкових шкіл у сільській місцевості (2008); виконання завдань державної цільової соціальної програми «Шкільний автобус» на 2011–2015 рр. (забезпечення організованого підвезення дітей до місць навчання у 2014 – 2015 навчальному році складало 68 % від потреби); затвердження Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2013), якою передбачено здійснення оптимізації, урізноманітнення моделей, створення освітніх округів, філій базових шкіл; розгляд урядом питання про створення опорних шкіл (2015).

Історичну послідовність розвитку початкової школи сільської місцевості в окреслених хронологічних межах умовно визначених та охарактеризованих періодів і послідовних етапів відображено у форматі схематичної моделі, спрямованої на розкриття досліджуваного процесу, взаємозв'язку чинників, тенденцій, показників розвитку закладів загальної освіти І ступеня сільської місцевості, забезпечуючи тим самим наукову структуризацію (рис. 1).

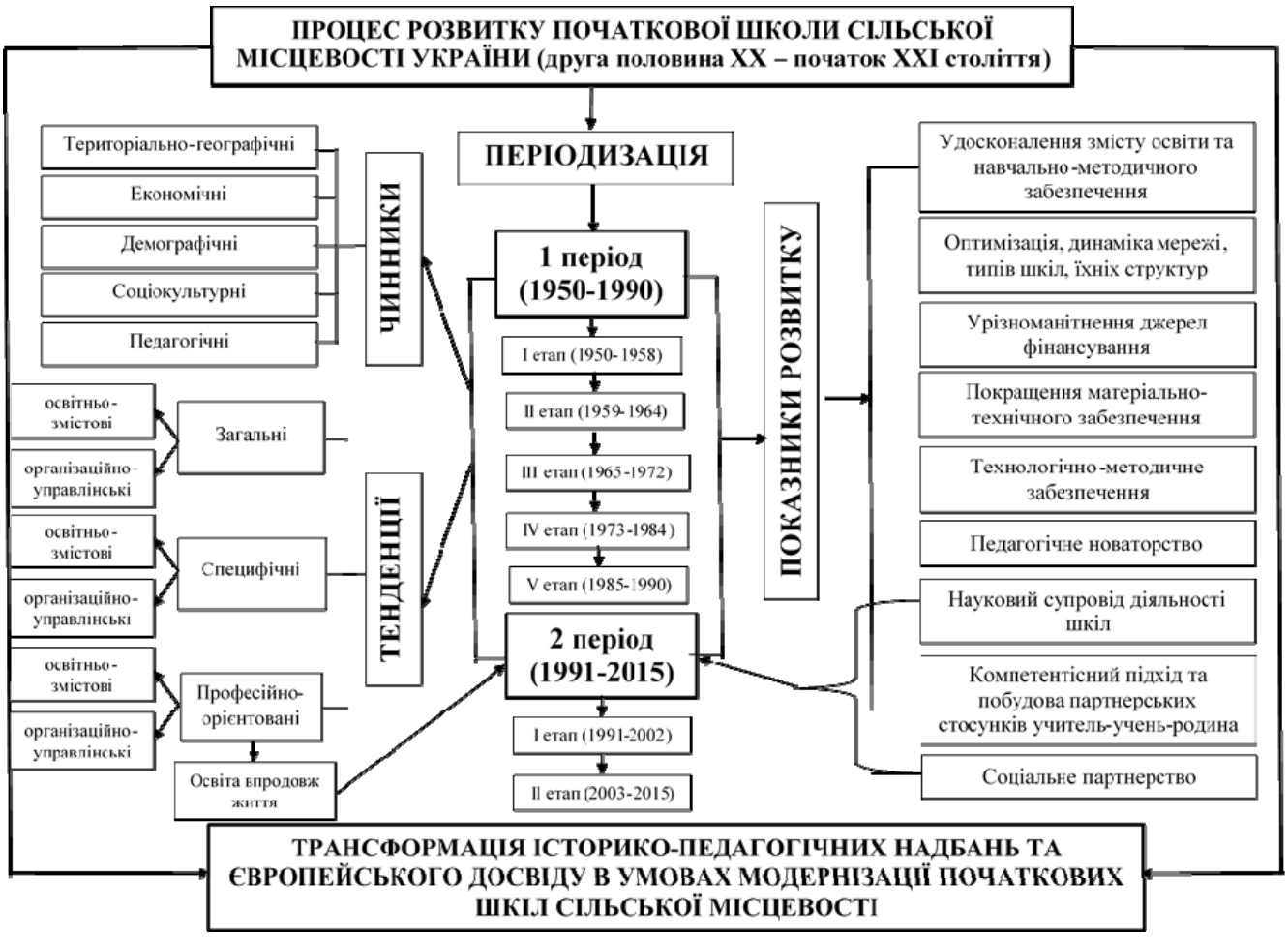

Рис. 1. Модель історико-педагогічного розвитку початкової школи сільської місцевості України (друга половина XX – початок XXI століття)

За результатами теоретичних, історіографічних пошуків, вивчення досвіду роботи початкових шкіл сільської місцевості, їх зв'язків із соціокультурним середовищем села підтверджено, що позитивні тенденції, які мали місце в розвитку початкової школи сільської місцевості загалом не виключили суперечностей її

поступу. Із огляду на реальний стан процесів реформування освіти в контексті життєдіяльності початкової школи сільської місцевості – різноманітності її структури, різної наповнюваності класів, матеріально-технічної бази, не відпрацьованості нових технологій підготовки вчителів до роботи в означуваному типі шкіл, нереалізованості моделі співпраці і взаємодії школи та сільської громади – очевидною є суперечність між об'єктивною потребою модернізації розвитку таких навчальних закладів та недостатньою розробкою цієї проблеми на науково-теоретичному та технологічному рівнях.

У третьому розділі **«Особливості розвитку початкових шкіл сільської місцевості у контексті сучасних модернізаційних процесів»** на основі прогресивного історико-педагогічного досвіду в окреслених хронологічних межах дослідження здійснено моніторинг конструктивних персоніфікованих ідей, досліджено теоретико-методологічні засади моделювання розвитку сучасних початкових шкіл сільської місцевості, проаналізовано варіативні типи закладів загальної освіти сільської місцевості, зокрема: навчально-виховний комплекс «початкова школа – дитячий садок», «школа – родина»; «освітній округ», модель гуцульської школи, окреслено тенденції їхнього розвитку, розкрито можливості впровадження сучасних освітніх технологій у навчально-виховне середовище з метою підвищення конкурентоспроможності навчальних закладів сільської місцевості. Висвітлено ключові аспекти та механізми модернізації фахової підготовки вчителів початкової школи сільської місцевості в умовах євроінтеграції, забезпечення неперервності їхнього подальшого професійного розвитку.

Вивчення нормативно-правових документів національного шкільництва, що мали вплив на розвиток освіти в умовах становлення ринкових відносин в Україні, дає підстави для констатації необхідності модернізації освітнього поступу початкової школи сільської місцевості, що зумовлено новими соціально-політичними реаліями України, утвердженням особистісно орієнтованої парадигми освіти, яка відповідала б викликам часу (економіки, інформаційного простору, його впливу на оновлення змісту освіти); розвитку інноваційних моделей загальноосвітніх навчальних закладів І ступеня сільської місцевості на варіативних засадах із урахуванням демографічних, економічних та соціальних чинників; модернізацію фахової підготовки та професійного розвитку вчителів початкових шкіл сільської місцевості.

Аналіз науково-теоретичних засад розвитку шкільництва в окреслених хронологічних межах дослідження дав змогу узагальнити персоніфіковану характеристику новаторського досвіду, виокремити ідеї педагогічного новаторства в теорії та практиці сільської школи, особливості конструктивного історико-педагогічного досвіду освітніх систем С. Шацького, А. Макаренка, В. Сухомлинського, О. Захаренка в умовах реформування сучасних початкових шкіл сільської місцевості. Досвід функціонування новаторських педагогічних систем враховано при моделюванні розвитку сучасних початкових шкіл сільської місцевості.

Встановлено, що моделювання розвитку сучасних початкових шкіл сільської місцевості відповідно до стратегічних завдань освіти ґрунтується на взаємодії початкової школи – родини – сільської громади – базової школи (освітнього округу), які забезпечують побудову партнерських стосунків, системність та узгодженість

спільної діяльності між усіма учасниками і спрямоване на підвищення позитивної динаміки життєдіяльності школи, зростання активності сільської громади у співпраці зі школою, взаємодію початкової і базової шкіл. Доведено, що ефективність моделювання розвитку початкових шкіл сільської місцевості детермінована науковим педагогічним підґрунтям, комфортним освітньо-розвивальним середовищем, особистісно орієнтованим освітнім процесом, високим рівнем професійної компетентності вчителів (керівника).

Узагальнено історико-педагогічний досвід модернізації підготовки фахівця початкової школи сільської місцевості в окреслених хронологічних межах. Підтверджено, що зміст професійної підготовки вчителів початкових класів значно розширився завдяки введенню нових курсів, що створює реальні можливості для викладання предметів інваріантної складової навчального плану початкової школи сільської місцевості; можливість отримання майбутніми вчителями початкових класів додаткової спеціалізації сприятиме розширенню кваліфікаційної характеристики фахівця.

Розроблено та впроваджено в післядипломну освіту вчителів початкових шкіл сільської місцевості спецкурс «Актуальні проблеми початкової школи сільської місцевості», мета якого – вдосконалення особистісно-професійного розвитку фахівця, актуалізація зв’язків між педагогічними ідеями і педагогічною практикою, формування вміння інтегрувати науку й освіту, професійну рефлексію у процесі моделювання діяльності сучасних початкових шкіл сільської місцевості. Інформаційний обсяг спецкурсу включає: програму, тематику лекцій, методичний супровід, підсумковий контроль (захист науково-дослідницького проекту), основну й додаткову літературу, глосарій. У роботі подано фрагменти апробації спецкурсу.

Відповідно до концептуальних засад дослідження зосереджено увагу на можливостях використання вітчизняного та зарубіжного (британського) досвіду в підготовці фахівців початкової школи, висвітлено ключові аспекти, спрямовані на якісне розширення академічної мобільності майбутніх учителів початкової школи сільської місцевості, окреслено механізми модернізації їхньої фахової підготовки та професійного розвитку, серед яких провідними визначено розробку і дотримання єдиної системи стандартів професійної підготовки, виявлення позитивних тенденцій з опорою на національну систему освіти, оновлення організаційно-змістових засад з урахуванням європейського виміру освіти, підвищення уваги до методичної підготовки, педагогічної практики, професійної кваліфікації у післядипломній педагогічній освіті, формування образу ефективного вчителя.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного історико-педагогічного дослідження тенденцій розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (друга половина XX – початок XXI століття) дали підстави для таких висновків:

1. Розкрито генезу, сутність, історіографію, джерельну базу дослідження, роль і місце початкової школи в соціальній інфраструктурі села. З’ясовано, що генеза

початкової школи сільської місцевості пов'язана з багатовіковим шляхом її становлення, довготривалим історичним досвідом, критичним опануванням ідей минулого, економічними і просвітницькими реформами 60-х років XIX ст.; особливостями сільського способу життя; просвітницькою місією українських громадських діячів, із посиленням уваги до проблем національної освіти, підвалини якої збережені в ментальних особливостях сільської громади, з глибокими реформаторськими перетвореннями в соціально-економічній сфері.

Джерелознавча база тенденцій розвитку початкової школи сільської місцевості в Україні (друга половина XX – початок XXI ст.) є багатоплановою, оскільки лежить у площині соціально-економічної (культурної, демографічної) та педагогічної сфер. Історіографічний аналіз уможливив отримання нових знань і висновків щодо педагогічних явищ, внеску педагогічної теорії в обґрунтування тенденцій і суперечностей, які були характерні для трансформації початкової школи сільської місцевості в окреслених хронологічних межах. Встановлено, що, незважаючи на значний обсяг наукових праць, досліджувана проблема не була предметом комплексного вивчення.

Розкрито роль початкової школи сільської місцевості як стабілізатора розвитку соціальної інфраструктури села. Закцентовано на соціокультурному розвитку села, необхідності вирішення проблеми сучасного стану початкової школи сільської місцевості за допомогою комплексу врегульованих державою заходів соціально-економічного та освітнього характеру, здатних радикально оптимізувати культурно-освітній потенціал, забезпечити рівний доступ до якісної освіти. Підтверджено необхідність виваженої державної політики, активної участі сільської громади у забезпеченні стабільних освітніх і життєвих перспектив для молодого покоління українських громадян.

Уточнено і конкретизовано понятійно-категоріальний апарат – «початкова школа сільської місцевості», «малокомплектна початкова школа», «малочисельна школа». Поняття «початкова школа сільської місцевості» потрактовано у дослідженні як самодостатній заклад загальної середньої освіти із специфічною структурою (за кількістю класів і наповнюваністю учнів), своєрідною організацією занять (один учитель в одному класному приміщені може працювати з одним або кількома класами, проводити індивідуальні заняття з учнями за наявності менше п'яти осіб); системоутворювальне ядро освітнього середовища села, домінанта у системі взаємодії школи – родини – сільської громади, інтеграція зусиль яких спрямована на забезпечення конституційного права учнів на отримання якісної освіти, виховання гідного громадянина України, спроможного жити і працювати в умовах сьогодення і майбутнього.

2. Визначено та схарактеризовано два періоди (I – 1950–1990 рр.; II – 1991−2015 рр.) й тенденції розвитку початкової школи сільської місцевості в Україні впродовж другої половини XX – початку XXI століття. З'ясовано, що поступ початкової школи сільської місцевості в часових межах першого періоду (1950–1990 рр.) характеризувався пошуком шляхів подолання відриву її від життя, що виявлялося в удосконаленні сільськогосподарської спрямованості змісту шкільної освіти, відновленні традиційних та урізноманітненні зв'язків школи із

соціальним середовищем і зумовлене виконанням завдань сільської школи щодо підготовки спеціалістів для роботи в аграрному й соціокультурному секторах села. До основних тенденцій розвитку початкової школи сільської місцевості цього періоду віднесено: пошук шляхів подолання відриву школи від потреб суспільства, зміцнення зв'язків із сільськогосподарським та соціально-культурним середовищем в умовах послаблення правового й економічного тиску держави на селян та реформування освіти, зменшення кількості учнів молодшого шкільного віку за рахунок демографічної та соціально-економічної кризи, реструктуризацію закладів освіти (об'єднання в більші структури), створення навчально-виховних комплексів «школа – дитячий садок».

Розвиток початкової школи сільської місцевості в межах другого періоду (1991–2015 рр.) супроводжувався як певними здобутками і позитивними тенденціями (законодавче забезпечення, розвиток моделей сучасних закладів загальної освіти сільської місцевості (початкові школи, НВК «школа–сад», школа–родина, освітній округ та його філії), впровадження державних цільових програм, спрямованих на оптимізацію освітніх процесів; забезпечення можливості здобувати початкову освіту за місцем проживання учнів), так і упущеннями та прорахунками (не врахування демографічного прогнозу, соціально-економічних умов, думки сільської громади і насамперед інтересів учнів, особливостей кожного регіону при реорганізації (закритті) шкіл, не створенні системи геолокації шкіл; не налагодження стовідсоткового забезпечення учнів автотранспортом у межах державної цільової програми «Шкільний автобус»; відносно слабка динаміка матеріально-технічного забезпечення, комп'ютеризації шкіл, не забезпечення навчальних закладів, розташованих у сільській місцевості, якісними педагогічними кадрами та соціальним захистом молодих спеціалістів), що стримувало оптимальний розвиток досліджуваних освітніх закладів у контексті сучасних модернізаційних процесів.

Обґрунтовано модель історико-педагогічного розвитку початкової школи сільської місцевості в Україні (друга половина XX – початок XXI століття), яка включає періодизацію, чинники, тенденції та показники розвитку досліджуваних освітніх закладів, що уможливило з'ясування сутнісних перетворень діяльності закладу загальної середньої освіти І ступеня сільської місцевості, детермінованих вимогами суспільства щодо забезпечення якісної освіти учнів, впливом освітніх парадигм радянського періоду (1950–1990 рр.) та (1991–2015 рр.) – державного суверенітету України на його функціонування й взаємозв'язки між суспільними запитами на освіту учнів та впливом економічних, демографічних, соціально-культурних, педагогічних чинників, а також педагогічної науки й новаторства, конструктивного історико-педагогічного досвіду та персоніфікованих ідей в умовах реформування сучасних початкових шкіл сільської місцевості.

3. Узагальнено конструктивний історико-педагогічний досвід новаторської педагогіки та персоніфікованих ідей у створенні педагогічних систем, розкрито можливості трансформації авторських моделей загальноосвітніх навчальних закладів (С. Шацького, А. Макаренка, В. Сухомлинського, О. Захаренка) в умовах реформування сучасних початкових шкіл сільської місцевості в контексті наукових надбань та вимог часу.

Виявлено продуктивні ідеї новаторської педагогіки України щодо моделювання розвитку початкових шкіл сільської місцевості з метою їхньої адаптації в сучасний освітній простір. За результатами студій виокремлено пріоритетні чинники розвитку сучасних початкових шкіл сільської місцевості : трансформація конструктивного історико-педагогічного досвіду в умовах реформування сучасних закладів загальної освіти І ступеня сільської місцевості, моделювання їхнього розвитку, залучення механізмів модернізації фахової підготовки та професійного розвитку вчителів початкової школи сільської місцевості, набуття педагогами нових характеристик – стрижневих вимог до професії європейського вчителя XXI століття: високої кваліфікації, мобільності, партнерства, навчання впродовж життя. З'ясовано можливості адаптації позитивного досвіду генерації вітчизняних учених при моделюванні розвитку сучасних початкових шкіл сільської місцевості.

4. Окреслено перспективи ефективного моделювання розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні, яке відповідно до стратегічних завдань освіти спрямоване на впровадження прогностичних (перспективних) моделей, ґрунтується на взаємодії початкової школи – родини – сільської громади – базової школи (освітнього округу), які забезпечують побудову партнерських стосунків, системність та узгодженість спільної діяльності між усіма учасниками, підвищення позитивної динаміки життєдіяльності школи, зростання активності сільської громади у співпраці зі школою, взаємодію початкової і базової шкіл, удосконалення особистісно-професійного розвитку вчителя, його прагнення до професійного зростання та самовдосконалення. Проаналізовано варіативні типи закладів загальної освіти сільської місцевості, зокрема: навчально-виховний комплекс «початкова школа – дитячий садок», «школа–родина»; «освітній округ», модель гуцульської школи, окреслено перспективи їхнього розвитку. Підтверджено, що ефективність моделювання розвитку початкових шкіл сільської місцевості детермінована науковим педагогічним підґрунтям, комфортним освітньо-розвивальним середовищем, особистісно орієнтованим освітнім процесом, високим рівнем професійної компетентності вчителів (керівника) та позитивним мікрокліматом.

У ході дослідження окреслено провідні тенденції подальшого розвитку закладів загальної освіти І ступеня сільської місцевості: забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг усіх дітей шкільного віку, незалежно від місця проживання; моделювання розвитку сучасних початкових шкіл різних типів і структур; трансформація українських національних традицій сільської громади, побудова на їхній основі партнерських стосунків школи – родини – сільської громади як пріоритетних у реформуванні сучасної початкової школи сільської місцевості; співпраця і взаємодія початкової та базової (опорної) шкіл, освітнього округу; соціальне партнерство; залучення механізмів модернізації фахової підготовки та професійного розвитку вчителя початкової школи сільської місцевості у вищому навчальному закладі, післядипломній педагогічній освіті (навчання впродовж життя), які становлять новий педагогічний інструментарій.

Визначено механізми модернізації фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи сільської місцевості в умовах євроінтеграції, забезпечення

неперервності їхнього подальшого професійного розвитку; використання ідей британського досвіду у підготовці вітчизняних учителів закладів загальної середньої освіти І ступеня сільської місцевості, де провідними визначено розробку єдиної системи стандартів професійної підготовки і діяльності вчителя в контексті інтегрованих вимог до його компетентності, підвищення уваги до методичної підготовки та педагогічної практики, поєднання традиційного та інноваційного в ході сучасного реформування цієї галузі, оновлення організаційно-змістових засад із урахуванням європейського виміру освіти.

Для підвищення професійної кваліфікації вчителів початкової школи сільської місцевості розроблено спецкурс «Актуальні проблеми початкової школи сільської місцевості» та обґрунтовано доцільність його впровадження в систему післядипломної педагогічної освіти. Підтверджено, що залучення механізмів модернізації фахової підготовки та професійного розвитку вчителя початкової школи сільської місцевості з конкурентоспроможним рівнем кваліфікації у вищому навчальному закладі, післядипломній педагогічній освіті належить до пріоритетних напрямів розвитку системи вищої освіти відповідно до національних потреб і тенденцій євроінтеграції.

Проведене дисертаційне дослідження не претендує на повноту та вичерпність висвітлення проблеми розвитку початкової школи сільської місцевості в окреслених хронологічних межах. Перспективним уважаємо дослідження регіональних аспектів розвитку різних типів закладів загальної освіти І ступеня сільської місцевості; зарубіжного досвіду функціонування початкових шкіл (primary school); конструктивного історико-педагогічного досвіду організації ментального простору початкової школи сільської місцевості.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

Статті у фахових вітчизняних наукових виданнях

1. Берладин О. А., Берладин О. Б. Актуалізація підготовки майбутнього вчителя до навчання каліграфічному письму молодших школярів на уроках української та англійської мов // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія “Педагогічні науки”. 2012. № 14 (239). С. 142–146.

2. Берладин О. Б. Сільська початкова школа в системі освітніх трансформацій (середина XIX – початок XX ст.) // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія “Педагогічні науки”. 2016. № 2 (304). С. 3–9.

3. Берладин О. Б. Модернізаційні аспекти розвитку початкових шкіл сільської місцевості (друга половина XX – початок XXI століття) // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». 2017. № 2. С. 3–8.

4. Берладин О. Б. Початкова школа сільської місцевості як компонент соціальної інфраструктури села (друга половина XX – початок XXI століття) // Педагогічний часопис Волині: науковий журнал. 2017. № 1 (4). С. 7–12.

5. Берладин О. Б. Механізми модернізації фахової підготовки вчителя до професійної діяльності в початковій школі сільської місцевості України (ІІ половина

XX – початок XXI століття) // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Педагогічні науки». 2017. № 1 (350). С. 5–11.

6. Берладин О. Б. Початкова школа сільської місцевості в Україні другої половини XX – початку XXI століття: історіографія та джерельна база проблеми // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. Тетяни Степанової. Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2017. № 2 (57). С. 55–61.

7. Берладин О. Б. Трансформація конструктивного історико-педагогічного досвіду та персоніфікованих ідей в умовах реформування сучасних початкових шкіл сільської місцевості // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія «Педагогічні науки». Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2017. Вип. 36. С. 13–17.

8. Пріма Р. М., Берладин О. Б. Особистісно-професійний розвиток учителя початкової школи сільської місцевості в умовах післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс] // Інженерні та освітні технології. Щоквартальний науково-практичний журнал. 2017. Вип. 3 (19). С. 50–54. Режим доступу: http://eetecs.kdu.edu.ua

9. Berladyn Olha. The importance of British teaching experience ideas (end of XX – beginning of XXI century) for modern training of Ukrainian primary schools teachers of rural areas // Comparative Professional Pedagogy (2017), Volume 7, Issue 1 : Scientific Journal [Chief. ed. N. M. Bidyuk]. Kyiv; Khmelnytskyi: KhNU. 164 p. P. 77–82.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

10. Prima Rajisa, Berladyn Olha. Rural primary school as a phenomenon in the education of Ukraine // European Humanities Studies: State and Society / East European Institute of Psychology – Kraków, Poland, 2017. P. 142−151.

11. Berladyn Olha. The mentality of the primary school in rural areas as a prognostic factor in its development // Scientific Issue of Knowledge, Education, Law and Management. Wydawca: Fundacja “Oswiata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO”. Druk: PIKTOR, Lodz, Poland. № 1 (17). 2017. P. 37−41.

Праці апробаційного характеру

12. Берладин О. А., Берладин О. Б., Рубель О. О. Каліграфія: навчально-методичний посібник. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2013. 140 с.

13. Берладин О. Б. Місія початкової школи сільської місцевості крізь призму ментальності // Педагогічний пошук. Науково-методичний вісник Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти. 2017. № 3. С. 11−14.

14. Берладин О. Б. Актуальні проблеми початкової школи сільської місцевості: програма і методичні рекомендації. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. – 72 с.

15. Берладин О. Б. Національний підхід до модернізації професійної підготовки вчителів початкової школи сільської місцевості України в контексті

загальноєвропейських інтеграційних процесів // Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Тернопіль, 5−6 квіт. 2017 р.) / уклад. : В. Є. Кавецький, А. В. Вихрущ, О. Я. Жизномірська, Т. Г. Дідух. Тернопіль: СМП «Тайп», 2017. 318 с. С. 15−17.

16. Берладин О. Б. Модернізаційні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи сільської місцевості в контексті освітніх реформ (90-ті роки XX – початок XXI ст.) // Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі: матеріали III Міжнар. конгресу (м. Одеса, 18−21 трав. 2017 р.) / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 141−142.

17. Берладин О. Б. Метод моделювання в системі навчально-професійної діяльності майбутнього вчителя початкової школи сільської місцевості // Соціально-економічні та гуманітарні аспекти світових інноваційних трансформацій: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (26−28 квіт. 2017 р., Київ−Суми). Суми, 2017. Т. 2. С. 6−8.

АНОТАЦІЯ

Берладин О. Б. Тенденції розвитку початкових шкіл сільської місцевості в Україні (друга половина XX – початок XXI століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2018.

У дисертаційній праці здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз тенденцій розвитку початкових шкіл сільської місцевості в другій половині XX – початку XXI століття. Розкрито генезу, сутність, чинники розвитку, історіографію, джерельну базу дослідження, роль і місце початкової школи в соціальній інфраструктурі села, уточнено і конкретизовано понятійно-категоріальний апарат; окреслено та схарактеризовано основні періоди та послідовні етапи в межах кожного періоду розвитку початкової школи сільської місцевості: I – радянський період (1950–1990), II – період розвитку досліджуваного типу шкіл у незалежній Україні (1991–2015), обґрунтовано модель історико-педагогічного розвитку досліджуваного явища. Узагальнено конструктивний досвід і персоніфіковані ідеї та розкрито можливості їхньої трансформації в умовах реформування сучасних закладів середньої освіти першого ступеня сільської місцевості, окреслено перспективи моделювання й провідні тенденції їхнього подальшого розвитку. Виокремлено та обґрунтовано механізми модернізації фахової підготовки та особистісно-професійного розвитку вчителя початкової школи сільської місцевості в сучасних умовах розбудови системи освіти України.

Ключові слова: тенденції, розвиток, початкова школа сільської місцевості, моделювання, механізми модернізації фахової підготовки вчителя.

SUMMARY

Berladyn O. B. Tendencies in the development of primary schools in rural areas of Ukraine (second half of the XX − beginning of the XXI century). − Manuscript.

The dissertation for the degree of candidate of pedagogical science, speciality 13.00.01 – Theory and History of Education. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2018.

In the dissertation work the holistic historical and pedagogical analysis of tendencies of development of primary schools of rural area in the second half of the XX – the beginning of the XXI century was carried out. The genesis, essence, factors of development, historiography, source base of the research are revealed, the concept-categorical apparatus is specified. The methodological basis of the study was the fundamental principles: objectivity, substantial analysis, development, perspective. The role of primary school in rural areas as a stabilizer of development of social infrastructure of the village is revealed. The need for sound public policy, active participation of the rural community in ensuring stable educational and life prospects for the younger generation of Ukrainian citizens has been confirmed.

The main periods and successive stages within each period of development of the primary school of rural areas are outlined and characterized: I − the Soviet period (1950−1990), II − the period of studied schools development in independent Ukraine (1991−2015). The model of historical and pedagogical development of the primary school in rural area of Ukraine (second half of the XX − the beginning of the XXI century), which includes periodization, factors, tendencies and indicators of development, is substantiated.

As a result of historical and pedagogical research, the constructive experience and personalized ideas are generalized and the possibilities of transformation of author's models by S. Shatskyi, A. Makarenko, V. Sukhomlinskyi, O. Zakharenko in the conditions of reforming modern institutions of secondary education of the first degree of rural areas are revealed. The experience of functioning of innovative pedagogical systems has been taken into account in the development of the research concept.

The prospects of modeling and the leading tendencies of their further development are outlined: to ensure equal access to high-quality educational services for all school-age children, regardless of place of residence; transformation of the Ukrainian national traditions of the rural community, building on the basis of their partnership relations between the school and the family of the rural community; cooperation and interaction of primary and basic schools; social partnership.

The modernization mechanisms of primary school teachers professional training and personal and professional development in the modern conditions of development in educational system of Ukraine have been identified and substantiated, the special course "Actual problems of the primary school in rural areas" has been developed and the expediency of its introduction into the system of postgraduate pedagogical education has been substantiated.

We consider the perceptiveness of studying regional development aspects of various educational institution types of I degree in rural areas; foreign experience in the functioning of primary schools; constructive historical pedagogical experience in organizing the mental space of the primary school in rural areas.

Key words: tendencies, development, primary school of rural areas, modeling, mechanisms of modernization of teacher's professional training.

АННОТАЦИЯ

Берладин О. Б. Тенденции развития начальных школ сельской местности в Украине (вторая половина XX − начало XXI века). − Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 − общая педагогика и история педагогики. – Восточноевропейский национальный университет им. Леси Украинки, Луцк, 2018.

В диссертационной работе осуществлен целостный историко-педагогический анализ тенденций развития начальных школ сельской местности во второй половине XX – начале XXI века. Раскрыты генезис, сущность, факторы развития, историография, источниковедческая база исследования, роль и место начальной школы в социальной инфраструктуре села, уточнен и конкретизирован понятийно-категориальный аппарат; очерчены и охарактеризованы основные периоды и последовательные этапы в пределах каждого периода развития начальной школы сельской местности: I – советский период (1950–1990), II – период развития исследуемого типа школ в независимой Украине (1991–2015); обоснована модель историко-педагогического развития изучаемого явления. Обобщены конструктивный опыт и персонифицированные идеи, раскрыты возможности их трансформации в условиях реформирования современных учреждений среднего образования первой степени в сельской местности, намечены перспективы моделирования и ведущие тенденции их дальнейшего развития. Выделены и обоснованы механизмы модернизации профессиональной подготовки и личностно-профессионального развития учителя начальной школы сельской местности в современных условиях развития системы образования Украины.

Ключевые слова: тенденции, развитие, начальная школа сельской местности, моделирование, механизмы модернизации профессиональной подготовки учителя.

Формат 60×84 1/16. Обсяг 0,9 обл.-вид. арк., 0,9 ум. друк. арк. Наклад 100 прим.
Друк − Вежа-Друк (м. Луцьк, вул. Бойка, 1, тел. (0332) 29-90-65). Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України ДК № 4607 від 30.08.2013 р.